

Strukturalismen i vore hjerter

Eller: i virkeligheden er vi jo alle en slags strukturalister

Gregersen, Frans

Published in:

NyS 34-35: Sprogvidenskabelige forskningstraditioner

Publication date:

2007

Document version

Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):

Gregersen, F. (2007). Strukturalismen i vore hjerter: Eller: i virkeligheden er vi jo alle en slags strukturalister. I T. Christensen, C. Fogtmann, T. Juel Jensen, N. Møller Nielsen, J. Scheuer, & I. Stampe Sletten (red.), *NyS 34-35: Sprogvidenskabelige forskningstraditioner: Nydanske Sprogstudier* (Bind 34-35, s. 11-52). Multivers.

NyS

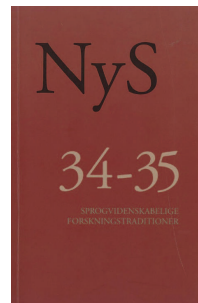
Titel: Strukturalismen i vore hjerter
Eller: i virkeligheden er vi jo alle en slags strukturalister

Forfatter: Frans Gregersen

Kilde: *NyS – Nydanske Sprogstudier 34-35. Sprogvidenskabelige forskningstraditioner*, 2006, s. 11-52

Udgivet af: Multivers Academic

URL: www.nys.dk

© NyS og artiklens forfatter

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre NyS-numre (NyS 1-36) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Strukturalismen i vore hjerter

Eller: i virkeligheden er vi jo alle en slags strukturalister

FRANS GREGERSEN

I VIRKELIGHEDEN?

Det er blevet almindeligt i sprogvidenskaben at skelne mellem forskellige tilgange til det at studere sprog. I Danmark har eksistensen af forskerskoler og det medfølgende krav om at udarbejde kursuskoncepter givetvis fremskyndet en udvikling hen mod en forenkling af sprogvidenskabens historie som gør den både mere lærbar og mere udlærbar (hvis jeg skal oversætte de mere indlysende termer 'learnable' og 'teachable' til dansk), men måske på samme tid mindre ærbar. Imidlertid er behovet for orden og overskuelighed i en kompliceret virkelighed ikke begrænset til dansk sprogvidenskab, hvilket man kan se af en publikation som Moore & Polinsky 2003. Her skelnes der mellem tre forskellige modsætningspar som kan bruges til at karakterisere "competing approaches to theoretical linguistics":

- universal vs. language-particular
- internal vs. external
- synchronic vs. diachronic

(Moore & Polinsky 2003: 3)

Disse dikotomier er tænkt som et alment gitterværk hvori og hvormed man kan placere forskellige tilgange, skoler eller 'paradigmer', men interessant nok minder selve opstillingen (med en mulig undtagelse af nr. 2, men det kommer vi heftigt tilbage til nedenfor) om noget vi kender, nemlig strukturalismens selvforståelse. Strukturalisme er altså sim-

pelthen den måde vi (eller i hvert fald en repræsentativ publikation som Polinsky & Moore 2003) tænker sprogvidenskab på.

STRUKTURALISME OG DE TRE MODSÆTNINGSPAR

Strukturalisme er en bred og upræcis term – hvad der kun delvis vil blive rådet bod på i det følgende. Den dækker på den ene side over et fra sprogvidenskaben udgående generelt program til modernisering af beskæftigelsen med humanvidenskabens objekter ad modum visse former for naturvidenskab. Formålet var endelig at videnskabeliggøre humaniora. På den anden side dækker den inden for sprogvidenskaben enten over hele sprogforskningen fra og med afslutningen af den historiske sprogvidenskabs epoke (og måske blev den aldrig afsluttet, den epoke, eller den er måske ved at genopstå?) og til nu og et godt stykke ind i fremtiden, eller over en bestemt tilgang som præger især sprogvidenskaben i første halvdel af forrige århundrede. I det følgende er det kun sprogvidenskaben internt der bliver behandlet. Jeg henviser til Gregeresen 1991, 1994 og 1998 for mere almene meditationer over strukturalisme i den første betydning.

Ser vi lidt nærmere på de tre dikotomier, har de forskellige betydninger for slagsmålet om hvad strukturalisme er og hvilke arvtagere den har. Det første skel (universel vs. sprogspecifik) er tematiseret igennem hele strukturalismens epoke og svarer til en række vanskeligheder som er velkendte også inden for andre videnskaber: Hvordan kan man videnskabeligt beskrive og i det hele taget udføre empirisk arbejde på et partikulært objekt (et sprog, en nations historie, et medie) og samtidig være sikker på at de begreber og metoder man bruger har almen gyldighed inden for videnskaben som sådan? Hvordan sikrer man at sprogbeskrivelsen er teoretisk baseret (hele vejen) i en almen teori om sprog som sådan? Og hvordan evaluerer man almene teorier om sprog uden i en konfrontation med empiriske beskrivelser af særlige sprog?

For at forstå den anden dikotomi, intern vs. ekstern, skal man gøre sig klart at der er et helt slagsmål indkapslet i selve begrebsdannelsen. Den forudsætter at der er en naturlig kategori, her sprog, som har en klar afgrænsning i forhold til en omverden¹. Så kan man med sikkerhed afgøre om man søger efter forklaringer uden for genstanden for at anvende dem på størrelser inden for eller om man kun akcepterer for-

klaringer som holder sig inden for genstandens grænser. Men akcepterer man den præmis, har man så ikke *eo ipso* akcepteret at kun interne forklaringer er egentlig sprogvidenskabelige?

Endelig er der den tredje dikotomi (synkroni vs. diakroni) som direkte opstår med strukturalismen. Moore & Polinsky beskæftiger sig med forklaringer. Diakrone forklaringer har man kendt så længe man har haft historie. Det nye er at man i strukturalismen åbner mulighed for noget andet. Hvori denne synkrone forklaringsmåde så består – ja, det spørgsmål fører os lige ind i mørkets hjerte.

ER STRUKTURALISME ET BRUD I SPROGVIDENSKABENS HISTORIE, ET PARADIGMESKIFT?

Det er en almindelig antagelse i videnskabshistorien at der findes udvikling inden for de enkelte videnskaber, men der er ikke enighed om dens karakter. På den ene side står katastrofeteoretikerne som opfatter udvikling som omstruktureringer i form af irreversible brud; på den anden side står evolutionsfolket som altid kan finde broer mellem det ny og det gamle, tendenser der – mens det gamle herskede – stiltfærdigt forberedte det nye. Hvis det imidlertid skal give nogen videnskabs-historisk mening at opfatte strukturalismen som et brag eller et langsomt jordskælv der for altid omdannede det lingvistiske landskab og irreversibelt underlagde alle – også modstanderne – en bestemt fortolkning af *matters linguistic*, så er man katastrofeteoretiker og må finde sit videnskabsteoretiske ståsted i katastro(so)fistiske udlægninger af Thomas S. Kuhns berømte paradigmatheori. Visse fortolkninger af Kuhn hævder at der er brud som har karakter af begivenheder af så dybtgående karakter at verden ikke ser ens ud derefter. Heraf den berømte påstand om at videnskabshistorisk adskilte epoker i form af paradigmer er inkommensurable – de kan ikke se hinanden.

Der er ikke nogen tvivl blandt historikere om at der findes begivenheder der har karakter af katastrofer, bare tænk på første verdenskrig eller atombomben over Hiroshima. Diskussionen går udelukkende på om videnskabens udvikling kan beskrives i analogi hermed.

For at kunne lokalisere et eventuelt brud inden for sprogvidenskab, må man tale om hvordan verden så ud før strukturalismen ankom, og hvordan den ser ud derefter. Den folkelige version er at verden før

strukkturalismen var sproghistorisk. Sprogforskere kunne ikke forestille sig andet end at alle måtte kunne skrive under på Hermann Pauls berømte diktum:

Was man für eine nichtgeschichtliche und doch wissenschaftliche Betrachtung der Sprache erklärt, ist im Grunde nichts als eine unvollkommen geschichtliche, [...] (Hvad man erklærer som en ikke-historisk og dog stadig videnskabelig betragtning af sproget, er i grunden intet andet end en ufuldkommen historisk betragtningsmåde)
(Paul 1960 (1920,5): 20)

En lige så folkelig version lægger imidlertid skellet et andet sted, nemlig mellem filologernes fokus på tekster og lingvisternes på sproget i sig selv. Det er til gengæld en rigtig anakronisme, for i hele den historiske sprogvidenskabs periode, dvs. perioden fra 1800 til 1900, var der tale om at udgivelsen af tekster gik hånd i hånd med opdagelsen af sproglige strukturer og sammenhænge. Rasmus Rask var ikke alene den første professionelle almenlingvist i den danske tradition, han var også grundlægger af den nordiske filologi.

Faktisk er det først i den periode hvor strukturalister skal slås med samtidige sproghistorikere (og det vil sige perioden fra 1920 til 1950; i Danmark er perioden særlig lang pga. Brøndum-Nielsens lange regeringstid) at skellet mellem *filologer* (der gør sig kloge på teksternes sprog for at blive klogere på deres indhold og kontekst) og *lingvister* (der kun er ude på at finde universelle love for det sprog teksterne er skrevet i) giver mening. Men så giver det også mening, endda en langtrækkende. Strukturalister – især de tidlige – oplevede det som en befrielse at sprogvidenskaben kunne beskæftige sig med sproget i sig selv og ikke som et redskab: til belysning af folkeånd, arkæologisk afdækkede bebyggelsesmønstre eller spredninger af særlige typer af keramik, kulturstrømninger og/eller litterære kvaliteter (jvf. Hjelmslev 1928, Gregersen 1991: 206f). For de tidlige strukturalister var både kampen med forgængerne og deres eget ny program overbevisende grunde til at abonnere på en katastrofeteori. Strukturalismen var virkelig noget nyt. Det er formålet med denne artikel at kvalificere denne påstand samtidig med at den – og strukturalismen – kontekstualiseres.

STRUKTURALISMER: EUROPÆISK OG AMERIKANSK STRUKTURALISME

Lad os til indledning slå fast at strukturalismens grundlæggelse kan fastlægges til offentliggørelsen af F. de Saussures *Cours de linguistique générale*, en bog hvis særlige opståen og udbredelse ikke skal gøres til genstand for behandling her, se Gregersen 1991: del 1. Det sker som bekendt i 1916, og det afgørende er at bogen indtil 1957, hvor Godel grundlægger Saussure-filologien², står som en monolit uden at man kan se de mange sammensyninger og overgange og kan overveje hvem der har sagt eller skrevet hvad, forfatteren eller de tre udgivere. Det betyder at værket er det selvfølgelige udgangspunkt for enhver teoretiseren i den periode som strækker sig til 1957 hvor Noam Chomskys *Syntactic Structures* udkommer. Uanset hvad man mener om denne Chomskys første bogbombe, sætter den en ny dagsorden for international lingvistik. Med sikkerhed kan man altså kun fastlægge en strukturalisme til at være det dominerende, men absolut ikke eneherkende paradigme i den her afgrænsede periode. Endvidere er der, som Lisbeth Falster Jakobsen har påpeget (brev til FG), forskel mellem situationen i Tyskland og i de lande hvor strukturalismen hurtigt fik fodfæste, nemlig Schweiz, Frankrig, USA og Danmark (jvf. dog ovenfor). England har altid været et særtilfælde i lingvistikens historie.

Egentlig er det, som Una Canger flere gange har påpeget det i vores regelmæssige samtaler om emnet, forkert at sætte strukturalisme i bestemt form. Det er måske klogere rent pædagogisk, og præcisere rent videnskabshistorisk, at skelne mellem to retninger: den europæiske strukturalisme og den amerikanske. Hvis man gør det, kan man tvangsfrit anbringe Saussures værk som udgangspunkt for kun den ene af de to, mere eller mindre beslægtede, strukturalismer, nemlig den europæiske. Pointen ville være at den amerikanske deskriptive lingvistik havde mange udgangspunkter og udefra kommende krav som adskilte den fra den europæiske strukturalisme. Det gav et teoretisk grundlag som også kun i ringe grad var præget af netop Saussures indsigter.

Samtidig er det dog vigtigt at få øje på fællestrækkene, det som gør det rimeligt og rigtigt at tale om strukturalismen i bestemt form. Fællestrækkene er to:

- *sprogvidenskabens aksept af et skel*, hvordan det så end skal formuleres præcist, *mellem en historisk og en ikke-historisk betragtningsmåde* (svarer til modsætningspar tre ovenfor: synkroni og diakroni)
- én eller anden version af frigørelsen fra filologi, arkæologi m.m., nemlig det man bekvemt kan sammenfatte som en energisk hævden af *sprogvidenskabens autonomi*.

Fællestrækkene er reelle nok, men da de har forskellig historie i de to traditioner, kan det alligevel betale sig at behandle dem hver for sig. Det betyder for fremstillingen her at visse punkter (nemlig fællestrækkene) vil blive behandlet to gange, men det skulle gerne vise sig profitabelt i form af en forklaring på hvorfor de fælles træk alligevel bliver præget af den kontekst de er indlejret i. For at gøre det hele mere indviklet er der så også forskelle mellem amerikanerne indbyrdes og flere forskellige europæiske strukturalismer – bare vent.

EUROPÆERNE – FÆLLES TRÆK

Den europæiske tradition sætter tegnbegrebet centralt og lægger i princippet lige vægt på begge tegnets sider, indholdssiden og udtrykssiden; den skelner mellem synkron og diakron sprogbetragtning og kæmper voldsomt med at få forholdet dem imellem klarlagt, og endelig har den paradigmatiske betragtningsmåde prioritet i forhold til den syntagmatiske ditto. (Her er der dog en brudflade mellem tidligere og senere versioner af europæisk strukturalisme). Autonomien tager form af en hårdt tilkæmpet særstatus som videnskab i forhold til alle de gamle og velkendte forbindelseslinjer fra sprog til – historie, arkæologi, psykologi, sociologi, *you name it...* I mange varianter er autonomien kun en forskningsstrategi eller ses som en midlertidig nødforanstaltning for at rense sproget fra alt det omverdenssnavs der klæber til det, men i andre versioner er det en ontologisk hævde med vigtige neurolingvistiske følger: sproget er et særligt organ, et særligt område i hjernen eller psyken, en særlig struktur.

Vi tager det i rækkefølge.

Tegnbegrebet er Saussures opgør med etikettetanken, nemlig at sproget lægger sig uden på verden som etiketter på flasker. Etiketten fortæller hvad det flydende inde i flasken er – øl, vand eller vin, eller noget helt syvende. På samme måde, sådan lyder i det mindste parodien, forestillede man sig at sprogets ord var navne på ting og processer. Det svarer til det vi tilsyneladende opfører os efter når vi lærer et lille barn at tale: 'Det der er en bil.' Og: 'Det der hedder at løbe.' Når tingen har et navn, er der sat sprog på verden.

Etiketteringen er som præstrukturalistisk arvegods måske mere langtidsholdbar end vi vil vide af, i kraft af at den gør det sproglige *udtryk* til det egentlig sproglige arbejdsfelt. *Tegnindholdet* er jo verden. Konsekvensen heraf er ikke bare at en semantik er en encyklopædi eller et leksikon – og netop ikke en ordbog, men også og i nok så høj grad en ulykkelig arbejdsdeling inden for indholdssiden: Litterater har patent på tematiske og andre store strukturer (selv om Ole Togeby med Greimas som håndvåben har gjort sit bedste for at gøre dem rangen stridig); filosofferne tager sig af udsagnslogikken; forlagsfolk tilrettelægger encyklopædier og indforskriver fagfolk til at skrive dem – og tilbage til os sprogfolk er kun leksikografien.

Man kan grine af den slags, men det der får grinet til at stivne som en opmalet klovnemund, er at der tilsyneladende stadig er et problem med tegnets indholdsside selv når man tager Saussure på ordet og forlader etikettetankegangen. Saussures argument var at begge sider af tegnet var sproglige. Både indholdssiden og udtrykssiden. Samtidig var han påfaldende skrap til systematisk at hævde at foreningen af udtryk og indhold identificerer tegnrelationen, og at det er tegn der er byggestenene i sprogsystemet. Det problematiske ved det er at der både findes udtrykssammenfald uden indholdssammenfald (homonymer, polyseme udtryk) og indholdssammenfald uden udtryksditto; det hedder som bekendt synonymymer. Det skulle betyde at vi har adgang til at afgøre hvornår en indholdsstørrelse er tilstrækkelig lig med en anden indholdsstørrelse til at man kan sige at to ens udtryk er 'samme' tegn. Men så simpelt er det næppe.

Forlader man ideen om at tegn har verden som indholdsside, så får man først øjnene op for at sprogets verden netop ikke er umiddelbart ensdannet i forhold til den virkelige. Det viser sig ved at vi glat væk

‘overfører’ betydning eller ‘menneskeliggør’ ting, jvf. den standende diskussion om hvor metaforisk betydning begynder og ender. Det er svært at ‘trække’ en grænse, men det er sværere at lade være, for hvordan skal man ellers få sat grænser i verden. Men hvad betyder det så at man klassificerer det ene ‘trække’ (det vi har i ‘han *trak* legevognen over til naboen’, udvidet til ‘han satte sin ene bil efter den anden og *trak* den over til mekanikeren’) sammen med det andet (det vi har i ‘han *trak* grænsen’)? Samme argumentation kan naturligvis *mutatis mutandis* anvendes på ‘sætte’. Hvad har de to tegninndhold egentlig fælles, andet end netop udtrykket? I det ene bevæges et objekt fra et sted til et andet. Med lidt god vilje kan man hævde at den imaginære linje som en grænse sprogliggøres som, bevæges fra et udgangspunkt til et slutpunkt, men det kræver godt nok god vilje at se det – at indse det, at se det for sig.

Med andre ord: Den sproglige indholdsverdens beskaffenhed bliver et (sprogligt) problem netop fordi den ikke kan afledes af den empiriske udforskning af verden i form af enkeltvidenskaber. Der er ikke noget ved grænser som gør at de absolut skal ‘trækkes’ eller ‘sættes’, hvad der bl.a. viser sig ved at det ikke nødvendigvis finder sted (igen en metafor) på andre sprog.

Tegnbegrebets styrke og centrale placering i strukturalismen ligger først og fremmest i at det muliggør en behandling af de lukkede klassers semantik, dvs. af grammatiske størrelser, og ikke i at det muliggør en indsats over for semantikkens egentlige grundstof, de åbne klassers tegninndhold. Dermed indførte strukturalismen arbejdsdelingen mellem sprogvidenskaben og alle de andre videnskaber som beskæftiger sig med alt det der er bag etiketterne, verden. Der kom et skel mellem den sprogliggjorte verden og den udenfor med tendentiell sprogsolipsisme som konsekvens: Hvis man kun interesserer sig for den sprogliggjorte verden kommer man let til at hævde at det er den der er (og det er sproglig solipsisme), eller at den i det mindste er betingelsen for at vi kan kommunikere om den anden *out there* – og så er vi ovre i Sapir-Whorf-diskussionen; se nedenfor. Men hvad værre var: Arbejdsdelingen inden for semantikken blev befæstet netop i kraft af at strukturalisternes tegnbegreb var så vældig godt til at tage sig af det sprogfolkene altid havde taget sig af, de lukkede klassers semantik.

En mere radikal anfægtelse af tegnsynspunktet står Hjelmslev for i ‘Stratification’ hvor han – vist nok inspireret af diskussioner med Uldall

– påstår at tegnet kun er et ususfænomen (Hjelmslev 1954: 185). Det har mange og interessante konsekvenser hvis man antager at det er de intra-stratale relationer (dvs. relationerne internt mellem udtryksstørrelser, henholdsvis indholdsstørrelser) der er definerende for et sprogs struktur snarere end tegnrelationerne. Mere herom nedenfor under diskussionen af de danske funktionalisters brug af Hjelmslev.

SYNKRONI OG DIAKRONI

Saussures skelnen mellem diakroni og synkroni bygger på en simpel, men ofte overset argumentation. Hvis man ønsker at forklare det der sker når almindelige mennesker taler, og dermed bruger sprogsystemet på alt andet end tilfældig vis, må man kunne gøre det uden enhver henvisning til systemets historie, for den er dem ikke bekendt. Det er kun sprogforskerne der er inde i et ords etymologi, i en bøjningsklasses historie eller i en given sætningsstrukturens placering i historien – sprogbrugerne bruger bare sproget. Der er med andre ord et system som gælder på ethvert givet tidspunkt. Det binder subsystemerne, de fonologiske, grammatiske og semantiske systemer, sammen til et supersystem som er lige netop tilstrækkelig fælles for alle i sprogsamfundet til at man kan forstå hinanden, og det betyder forstå hinanden godt nok til at muliggøre fælles handling og samordning af de praktiske formål vi nu bruger sproget til når vi interagerer. Det betyder at der i hvert fald er én forklaring der gælder de samtidige systemer, og det er den beskrivelse Saussure kalder den synkrone.

Man kan også kalde den fænomenologisk (hvad der faktisk også er forskere der har gjort), men dens forhold til den diakrone er ikke klaret med det.

Den diakrone beskrivelse kan nemlig enten logisk underordnes den synkrone, eller den kan anbringes i en helt anden afdeling af sprogvidenskaben. Enten er de diakrone beskrivelser med andre ord blot en række af synkrone beskrivelser der gør rede for hvordan sprogbrugerne kunne bruge sproget i adskilte, efter hinanden kommende, perioder, eller også er den diakrone beskrivelsesmåde en konkurrent af 'objektiv' art til den synkrone, 'subjektive'. En tredje mulighed er den økumeniske at de to betragtningsmåder supplerer hinanden. Men hvis det skal gives anden mening end en Bohrsk komplementaritet: at den ene ser det

den anden ikke kan se, og vice versa, så fordrer det en afklaring af hvori det historiske ved sproget (som synkronien og den naive sprogbruger ikke har brug for) består.

Hvis man nu – som de fleste af de tidlige strukturalister i Europa – vælger den variant at synkronien er overordnet diakronien fordi synkroni er det eneste der er, og diakroni bare er synkronier i tidstro rækkefølge, så får man det interessante problem om der er orden i rækkefølgen. Det synes på forhånd meget tiltrækkende at lade en logik gælde for synkrone udgaver af 'samme' struktur som ligger umiddelbart op til hinanden i tid. I Diderichsens programartikel 'Prolegomena til en metodisk dansk syntaks' fra 1935 formuleres: "[...] Maalet for den nationale Grammatik: at opstille en Række klart analyserede Normer for forskellige Epoker, Stilarter og Dialekter og paa Grundlag af disse at formulere Normen for Dansk i Modsætning til andre nærmere eller fjernere beslægtede Sprog" (Diderichsen 1935 (1966): 23). Diderichsen viderefører her romantikkens program om en særegen dansk sprogstruktur, men det er formuleret i strukturalistiske termer. Senere strukturalister ville ikke forudsætte at der var en særegen dansk norm.

For Hjelmslev var historicitetens problem, formuleret uden hensynet til nationalsprog, men med udgangspunkt i sprogstrukturernes skiften over tid, afgørende, mener jeg at påvise i Gregersen 1991, for så vidt som Hjelmslev var ude efter en almen logik som var overordnet enhver synkroni og diakroni. Den skulle man kunne finde i ideen om den optimale struktur. Hvis hver sproglig kategori har en optimal udformning, så er historiens gang principielt nem at forklare som en stadig stræben mod optimum. Til gengæld bliver det et irriterende problem hvorfor sprog dog ikke bliver ved at opholde sig i optimum hvis de engang har været der, og tilsvarende at forklare hvad der kan få udviklingen væk fra dydens smalle sti opad mod det højeste gode, optimum. Jakobson havde tilsvarende tanker om at bestemte strukturer tenderer i retning af harmoni, eller at der var almene regler for hvordan vokalsystemer skulle se ud, givet et bestemt antal enheder, tanker som kommer klarest til udtryk i klassikeren Jakobson 1941³.

Jeg har selv ved festlige lejligheder medvirket til at give uskyldige tilhørere det indtryk at de europæiske strukturalister ikke interesserede sig for diakroni. Det er både rigtigt og forkert. De tidlige europæiske strukturalister fremhævede det synkrone i og med at de lagde vægt på at

afdække systemet bag sprogbrugen, men samtidig interesserede de sig overvældende for almene lovmæssigheder af enhver art – og dermed også for historiske udviklingslove. Faktisk står det klart så tidligt som ved den første lingvistkongres i 1928 i Haag at pragerfonologernes formål var at finde generelle lovmæssigheder der regulerer forholdene internt i et givet fonologisk system hvorefter man kunne stille spørgsmålet om diakroni som et der drejede sig om strukturel teleologi: Hvilken logik regulerer det der forbinder ét bestemt fonologisk system realhistorisk med et andet? Jvf. *Actes* 1928: 33.

DET PARADIGMATISKE

Det syntagmatiske over for det paradigmatiske er faktisk kun interessant for så vidt som der her synes at være en slags nøgle, ikke den eneste, men en vigtig en af slagsen, til at forstå forskellen mellem den amerikanske version og den europæiske. Som bekendt skelnede Saussure mellem det der kunne stå efter hinanden og kaldte denne betragtningsmåde for syntagmatisk, og det der kunne erstatte hinanden i kæden og kaldte så denne betragtningsmåde '*associatif*' – det er først senere det bliver kaldt paradigmatiske med reference til de fra latinundervisningen så kendte og hadede bøjningsparadigmer. Det er nu let at se at de to betragtningsmåder kan forbindes ved hjælp af forskellige tests for distribution. Udskiftningsrammer er udbredt blandt så at sige alle strukturalister som heuristisk metode: Man ser på (sprogbrugs)kæden, opdeler den i 'pladser' (*slots* hedder det i den amerikanske jargon) og konstaterer derefter at der er bestemte typer af materiale der kan forekomme på disse pladser (*fillers*). Princippet kan anvendes både på fonologiske kæder (vokalnære og vokalfjerne konsonanter), på morfologiske strukturer (hvor står hvilke grammatiske morfemer i ordet (på dansk står bøjningsendelsen fx. altid sidst) og på sætningsanalysen.

I dansk sammenhæng er traditionen fra Paul Diderichsen over Gunnar Bech og til Erik Hansen og Lars Heltoft i varierende grad entusiastiske fortalere for denne betragtningsmåde inden for sætningsanalyse, men de bruger den alle⁴. Hver plads udgør sin kategori eller sit paradigme, således fx alle størrelser der kan stå i fundamentfeltet (ledprøven) eller alle størrelser der kan stå på 'lille-a-pladsen' (sætningsadverbialer). Det interessante er naturligvis springet fra materiale til kategori:

Faktisk kan der også stå andet på lille a-pladsen end egentlige sætningsadverbialer, og hvad er den fælles overordnede kategori for alt der kan stå i Store N? Et muligt svar er her: intet andet end netop det at de kan stå på Store N – men det er også nok. Dermed har man etableret et topologisk niveau i beskrivelsen som værende af selvstændig interesse.

I Diderichsens vigtige arbejde om denne problemstilling 'Logische und Topische Gliederung' fra 1943 er det hele pointen i afhandlingen at der er to forskellige analysetyper og at de mødes i et ikke på forhånd fastlagt samspil: den logiske analyse afdækker sætningsled ud fra det finitte verbums mulige forbindelser. Den topiske analyse ser verbum finitum som sætningens centrum og grupperer herudfra leddene på pladser. Diderichsen drømmer ikke om at erstatte den ene analysetype med den anden. Det er kun i den forfladigelse der er sket i undervisningen på danskstudiet at man tror man kan 'finde' sætningsleddene ved hjælp af den topologiske analyse⁵.

I den europæiske strukturalisme som udvikledes i København og omegn (Charlottenlund-Ordrup først og fremmest, Brøndal boede i Charlottenlund, Hjelmslev i Ordrup) var der forskellige holdninger netop til distribution og dens betydning i processen, lige som der helt alment var forskellige holdninger til syntaksens placering. Spørgsmålet om syntaksens placering bliver særlig relevant senere når vi skal ind på Chomsky-generationens syntakcitis, men det er en forskel som går på tværs af skellet mellem amerikanere og europæere for Diderichsen-Heltoft-traditionen bruger distribution, Knud Togeby bruger det, og de amerikanske deskriptivisters førstemand, Zellig S. Harris rendyrker synspunktet i sin *Methods in Structural Linguistics*. Derimod brugte Hjelmslev og Uldall det kun i første omgang – nemlig til at kontrollere og beskrive allerede fundne kategorier.

Det er her vigtigt at kategoribegrebet for Hjelmslev og hans elever i begyndelsen er traditionelt. I morfemteorien fra 1936 (trykt 1938) arbejdes der med (formelle definitioner af) kasus, komparation, numerus og genus (som anses som én kategori), artikler, person og diatese (også én kategori), emfase, aspekt (heri inkluderet tempus) og modus. Det er jo ikke ukendte størrelser, men de får ny og systematisk sammenhængende definitioner. Senere i sit liv udarbejdede Hjelmslev kategoridefinitioner som ville gøre det muligt at finde helt andre kategorier i sprog der havde en hidtil ukendt struktur. Ingen af disse kategorier er blot

syntagmatisk defineret; de er semantisk defineret. Når man hertil føjer styring (rektion), junktion og neksus, kunne man undvære hele syntaksen i form af sætningsled og topologi. Den var irrelevant for Hjelmslevs system. Det betyder så meget som at paradigmerne har totalt besejret syntagmerne.

Det kræver lidt forklaring. Morfemer er af to slags: dem med ordindhold, leksemerne, og dem med grammatisk indhold, bøjningsmorfemer⁶.

Hjelmslevs morfemteori går nu ud på at gruppere morfemer med rent grammatisk indhold i kategorier. Disse morfemkategorier indeholder abstrakt betydning som går igen i store dele af verdens sprog – muligvis i alle. På den måde genopfindes de klassiske grammatiske størrelser i strukturalistisk ikklædning, og kasus viser sig fx at have en direkte relation til ordklassen præpositioner, en relation som kan formaliseres og redegøres for i morfemteorien. På den måde kan man forklare at præpositioner faktisk i en række sprog har en særstilling blandt de frie former; på dansk er de fx meget ofte klitiske og kan stå både før og efter styrelsen ('rundt om hjørnet' og 'kloden rundt').

Morfemkategorierne er en måde at opfange det paradigmatiske på, og hele ideen i morfemteorien i forhold til spørgsmålet om syntaks er at lade morfemernes indbyrdes bindinger ophæve syntagmatikkens banale rækkefølge. Dermed træder styring mellem kategorier ind på det sted hvor distributionstænkningen sætter rækkefølge eller distribution. Distribution og rækkefølge er fysiske størrelser og tilhører for Hjelmslev netop derfor substansen. Styring er en ikke-fysisk relation, og da den store bestræbelse var at afsubstantialisere sprogforskningen, er det logisk at Hjelmslev foretrækker styring for topologi – og morfemkategorier for distributionskategorier og i sidste ende syntaks og sætningsled. Dermed ikke være sagt at hele den europæiske strukturalisme afskaffede syntaksen. Faktisk brugte de tidlige strukturalister i Prag-skolen næsten ikke noget krudt på grammatik i det hele taget, men så meget desto mere på fonologien. Det var Hjelmslev (og Uldall) der tog på sig at strukturalisere grammatikken – og så røg syntaksen sig en tur⁷.

I fonologien er forholdet mellem syntagmatik og paradigmatiske kodeordet for den langvarige og til dels futile diskussion om hvilken status distinktive træk har.

AUTONOMI

Endelig autonomi. John M. Anderson har i Anderson 2005 skelnet mellem forskellige varianter af autonomi. Han ser autonomi som en relation mellem sprog i betydningen 'form' og ikke-sprog i betydningen 'substans'. Skellet mellem form og substans spillede en uhyre rolle i den første københavnerskole, Hjeltslev og hans kreds, og var genstand for en langvarig meningsudveksling mellem Eli Fischer-Jørgensen (og til dels Uldall) på den ene side og Hjeltslev på den anden side (jvf. Anderson 2005: 123, Fischer-Jørgensen 1966). Autonomi går her på at viden-skaben om lydsubstans, fonetikken, ligger uden for den egentlige sprogvidenskab fordi den handler om lyd uden at se denne fra det sprogligt-funktionelle synspunkt. Den er altså ekstra-lingvistisk, sådan som man kan forestille sig en videnskab om indholdssubstansen (psykologien?) være det. Autonomi er altså en relation mellem form og substans, autonomister hævder at formen er nok. Men i denne forstand er det vist kun Hjeltslev blandt samtlige strukturalister der kan hævdes helhjetet at gå ind for autonomi – og som det fremgår af både Fischer-Jørgensen 1966, Gregersen 1991 og Anderson 2005, er det ikke engang sikkert at han kunne fastholde det⁸.

I mine tidligere artikler om strukturalismens fællestræk har jeg snarere knyttet autonomi til et andet skel, nemlig det mellem eksterne forhold og interne, og formulerer det i Gregersen 1998 som en (praktisk) mulighed:

1. Det lader sig i praksis gøre at isolere sproglige fænomener når disse skal studeres
(Gregersen 1998: 62)

I denne forstand er det et fællestræk for alle strukturalister at gå ind for een eller anden variant af autonomi. Sprogets elementer kan afgrænses uden hensyn til uden for sproget (form OG substans) liggende størrelser, og deres kombination i kategorier er underlagt lovmæssigheder som tvangsfrit og elegant lader sig formulere uden henvisning til det omgivende samfund eller brugernes psykologiske habitus, *let alone* sproglig interaktion. Formuleret på denne måde giver autonomi et klarere pejlemærke for forskellen mellem strukturalisme og post-strukturalistiske varianter netop fordi indlejringen i samfundet (sociolingvistik-

ken eller semantisk baseret funktionel lingvistik (Halliday)), i en biologisk-funktionel forklaringsramme (funktionalisterne) eller fokus på interaktionen (CA) markerer forskellige typer opgør med autonomi.

EUROPÆISK STRUKTURALISME I KONTEKST

Det er et vidnesbyrd om denne forfatters antiautonomisme at jeg her hidsætter en slags kontekstualisering af den europæiske strukturalisme før vi går over til den amerikanske ditto.

Det 19. århundrede havde haft de tyske universiteter som de ubestridt førende inden for sprogforskning. Også Saussure er som bekendt uddannet i Tyskland og førte selv den rette lære til Paris hvor han trænede en hel årgang af franske unge i den. Den berømteste af hans elever var Antoine Meillet som videreførte det sociologiske i Saussures lære i sin franske skole som Brøndal oprindelig tilhørte, men som Hjelslev lagde afstand til efter at have mødt den i Paris i slutningen af 20'erne. De dominerende europæiske skoledannelser var først Genève-skolen bestående af Saussures direkte elever, Bally og Sechehaye, og derefter pragerne. Derimod var de tyske universiteter ikke med på strukturalismen. Dermed uddybedes et skel mellem tysk forskning og fransk-orienteret. Det er ikke for meget sagt at strukturalismens fælles sprog i begyndelsen var fransk.

Pragernes indflydelse kan ikke overvurderes. De skabte en skole der var bygget på en kollektiv indsats, men den har jo kun overlevet i sprogvidenskabens historie i kraft af de to enestående personligheder, N.S. Trubetskoi og Roman Jakobson. Jakobson havde i løbet af 30'erne fået opbygget gode forbindelser til dansk sprogvidenskab, så da fascismen truede, sørgede Hjelslev for en invitation til København. Legenden fortæller at da Jakobson efter at have kørt uafbrudt i en lukket vogn hele vejen gennem Tyskland endelig ankom til København, blev han kørt direkte til gæsteforelæsning fordi Hjelslev havde annonceret en sådan samme dag – den kunne sandelig hverken udskydes eller aflyses. Senere flyttede Jakobson til Norge hvorfra han i 1940 flygtede til Sverige for så at ende i USA. Han skal have underholdt sig med Cassirer på vejen over. Og det anføres kun fordi det er en vignet af det store billede: Med

udvandringen fra Tyskland til USA før krigen ankom europæiske intellektuelle til den amerikanske scene.

Fra Saussure arvede såvel Hjelmslev som pragerne en dyb teoretisk interesse. Den gjaldt både sprogets ontologi: Hvad er sprog for noget? Og sprogvidenskabens epistemologi: Og hvordan kan man så finde ud af det? De berømte dikotomier hos Saussure mellem *langue* og *parole*, mellem *signifiant* og *signifié*, mellem synkroni og diakroni og mellem syntagmatik og paradigmatiske, er alle oprettet for at skabe et metasprog hvormed en sprogvidenskab kan grundlægges. Det sker i en afgrænsning af både hvori objektets egenskaber består, og hvori sprogvidenskabens tilgang adskiller sig fra andre videnskaber. Det er denne interesse som videreføres i den europæiske strukturalistiske sprogforskning, klarest hos Hjelmslev.

Det der særtegner den form for strukturalisme i forhold til en moderne sprogvidenskab er dens utilslørede ambition om at løse de største gåder i en stadig gnistrende dialog mellem empiri og teoretisk refleksion. Det er imidlertid ikke lige den holdning som gennemsyrrer amerikansk universitetsliv. Her er det der teorinoget noget farlig fint som helst må importeres fra Europa og allerhelst oversættes fra fransk. At Hjelmslev og pragerne ikke havde den holdning til teori skyldes nok at Hjelmslev og pragerne var (i) Europa – og i øvrigt skrev fortrinsvis på fransk.

Roman Jakobson og André Martinet repræsenterer hver på sin måde en forbindelse mellem den europæiske strukturalisme og den amerikanske deskriptivisme idet Jakobson i 1942 var i New York hvor han holdt en række forelæsninger om bl.a. Saussure og sprogteoretiske emner helt i europæisk stil og efterhånden blev ansat på Harvard og mentor for Chomskys fonolog Morris Halle. André Martinet videreførte Meillet-skolens sociologiske interesse for sprog og samfund i sin undervisning på Columbia efter krigen og uddannede bl.a. Uriel Weinreich som blev Labovs beundrede lærer. Det er blot to eksempler på at de amerikanske strømninger kom i kontakt med europæiske sådan at der efter 2. verdenskrig ikke længere var helt det samme kontinent af gensidig uvidenhed mellem dem som havde præget mellemkrigstidens lingvistik.

DEN AMERIKANSKE KONTEKST

USA er ikke nogen nationalstat, men for det første en forbundsstat og for det andet en uoriginal sproglig enhed: det er engelsk der er indført som fællessprog, og det er som bekendt ikke det sprog der voksede op af landstykkerne derovre. Herderske tanker om en sammenhæng mellem etnicitet og sprog havde på den ene side rigtig dårlige vilkår som nationalstatsideologi og dannede på den anden side et ufatteligt logisk udgangspunkt for udforskningen af sammenhængen mellem de amerikanske indianeres sprog og kultur. Leder af dette foretagende var den tyske geograf Franz Boas om hvem det i Encyklopædien hedder:

Boas tog afstand fra de dengang herskende evolutionistiske forklaringsmodeller; i stedet udviklede han i sine empiriske studier en historisk partikularisme, hvor hver enkelt kulturs rødder måtte opspores. Hans opfattelse af kultur som en miljøafhængig, sproglig gruppering, hvor historie, social organisation, religion og kunst spillede sammen til en helhed, førte til en kulturrelativistisk orientering, der i 1900-t.s første halvdel prægede faget antropologi.
(Fock (udateret))

Det kan ikke siges bedre, heller ikke kortere, og den kulturrelativistiske orientering spiller den dag i dag i USA en særlig rolle som modstandskraft mod etnocentrisme, racisme og statslig ensretning af nogenlunde samme art som den udskældte kulturradikalisme i Danmark.

Den amerikanske sprogforskning voksede op i spændingsfeltet mellem at skulle kunne yde noget mht. et sprog der også var hovedsprog i flere andre store nationer, nl. engelsk, (og som sådan beskrevet i talrige store historiske grammatikker) og samtidig skulle beskrive en uhyre mængde indfødte indianersprog, dvs. sprog som ikke var blevet beskrevet før – før altså forskerne gik i gang. Til en vis grad blev dette skel institutionaliseret i universiteternes opdeling sådan at engelsk dyrkedes i afdelinger tilknyttet uddannelsessystemet som en slags modersmålsfag, mens beskrivelsen af de amerikanske indianersprog blev overladt til et samarbejde mellem antropologer og lingvister. Og det var en helt anden afdeling af universiteterne, præget af et meget mindre volumen og en mere grundforskningsagtig tilgang. Der skulle jo ikke uddannes lærere i de amerikanske indianersprog, der var slet ikke nogen indianske natio-

ner, det havde den amerikanske forbundsstat effektivt sørget for længe forinden.

DE STRUKTURALISTISKE TEMAER I AMERIKANSK BELYSNING

EMPIRIEN

I beskrivelsen af indianske talesprog var det naturligt at benytte en induktiv fremgangsmåde som respekterede de særtræk de havde i forhold til de vesteuropæiske, eller sågar indoeuropæiske som helhed, og det gjorde det endnu mere oplagt at man begyndte 'nedefra', dvs. gik fra fonetisk transskription til fonemisk analyse, morfofonologisk, morfemisk og til sidst syntaktisk analyse. Få nåede dog helt op til syntaksen, men det skyldtes nu også at en del af disse sprog ikke har særlig meget ordfølge-syntaks, men samler langt det meste syntaktisk information i store 'ordklumper'.

Amerikansk strukturalisme er derfor pr. definition fra begyndelsen synkroni-fikseret (om end der udvikledes allehånde interessante slutningsformer som kunne føre fra intern variation til historisk dybde: såkaldt *internal reconstruction*); den var induktiv, og den var meget optaget af hvordan man kunne være sikker på at en given beskrivelse var korrekt (den havde fokus på *discovery procedures*). Strømningens hovednavn er Leonard Bloomfield, og skolen har i mange fremstillinger lånt hans navn.

Man kan se den fremtrædende Bloomfield-elev Zellig S. Harris, som fik den mærkelige skæbne at blive langt overstrålet af sin elev Noam Chomsky, som højdepunktet af den amerikanske deskriptivisme. Harris demonstrerer i sin berømte lærebog *Methods in Structural Linguistics* (1951) hvordan man ved systematisk at anvende netop distribution som heuristisk våben kan komme frem til mange af de kategorier som Hjelmslev havde etableret i kraft af erkendelsen af de grammatiske morfemer. Den stringens og metodiske refleksion som bogen både fejrer og selv er et fornemt udtryk for, er i slægt med europæisk sprogteoretiseringen, men dens metoder, denne induktive empiri med kontrol af hvert enkelt skridt, er helt og aldeles anderledes – om end der fx gøres

flittig brug af et greb som komplementær distribution, sammenlign Andersen 1997 om Jakobsons brug af samme. Forskellen ligger i forholdet til semantik. Bloomfield havde i 1933 under indflydelse af behaviorismen frakendt det mentale videnskabelig status:

The statement of meanings is therefore the weak point in language-study, and will remain so until human knowledge advances very far beyond its present state. In practice, we define the meaning of a linguistic form, wherever we can, in terms of some other science.

(Bloomfield 1933 (1967): 140)

Intet kan understrege forskellen mellem amerikansk og europæisk strukturalisme klarere. For Bloomfield er tegnet et udtryk og dets indhold er verden: "In order to give a scientifically accurate definition of meaning for every form of a language, we should have to have a scientifically accurate knowledge of everything in the speakers' world." (ibid: 139). Her er opgøret med etikettetanken ikke forkastet, det nåede simpelthen aldrig til USA.

FORHOLDET TIL FILOLOGIEN

Opdelingen mellem engelsk-afdelingerne, der havde et forhold til engelsk litteratur og dermed til filologierne, og så lingvistikafdelingerne, som var fri for al den slags, skabte en særlig frihed for den amerikanske lingvistik. Den skulle overhovedet ikke retfærdiggøre sig i forhold til en filologi, tværtimod, den skabte selv nye filologier ved at udgive mytologisk, religiøs og i det hele taget etnografisk vigtige, mundtlige fortællinger eller oplysninger på skrift, i en ortografi som var tilstræbt fonemisk. Hvor engelskafdelingerne blev en del af *the establishment*, i dette tilfælde den nationale kulturindustri, ved at uddanne generationer af formidlere, var lingvistikken næsten pr. definition vendt mod magthaverne idet sprogforskerne intuitivt eller som en del af arbejdet tog eller fik et perspektiv fra deres informanter – og de var næsten altid anbragt på bunden af samfundspyramiden. Der er et væsentligt element af moralsk altruisme i den rolle som amerikanske intellektuelle har eller i hvert fald har haft, og sprogforskerne har – efter min fornemmelse i noget mindre grad end antropologerne – haft del i denne kultur⁹.

TEGNET

For amerikanerne har tegnet aldrig været en særlig interessant enhed. De arbejdede i stedet med en lagdelt model: fonologi, morfologi og syntaks, og relationen mellem dem var en sukcessiv indlejring hvori tegnets udtryksside blev formaliseret med udgangspunkt i en slags holden indholdet konstant. Bloomfield og andre amerikanere taler om morfemet som den mindste frie form med konstant betydning og kræver således kun at betydningen holdes konstant. Det gør at den også kan holdes ude af billedet, og netop derfor kommer syntaksen til at blive så afgørende. Her får vi nemlig mødestedet mellem udsagnslogik og sprog, i form af at sætninger kan have betydning (både for logikere, logiske positivist, andre fagfilosoffer, og først og sidst for sprogforskere). Det er og bliver et vidnesbyrd om filosofiens, især logikkens, stærke betydning for sprogforskningen at udsagnet og sætningen bliver fokus – med potentiel syntakcitis som konsekvens – i stedet for de grammatiske morfemer – som hos Hjelmslev.

CHOMSKYANISMEN

Chomskyanismen har altid været et problem for sprogvidenskabshistorien. Er der tale om en strukturalisme eller om en paradigmatisk fornyelse i Kuhnsk forstand, eller måske en vaskeægte revolution (se Koerner 1983, men navnlig Murray 1993: 225ff). Chomsky er nok den bedste arvtager efter den europæiske strukturalisme mht. autonomi, men han gør det i begyndelsen klart at det er et forskningsstrategisk synspunkt jvf. de berømte indledningsord i Chomsky 1965: 3 om den ideelle taler-lytter:

Linguistic theory is concerned primarily with an ideal speaker-listener, in a completely homogeneous speech-community, who knows its language perfectly and is unaffected by such grammatically irrelevant conditions as memory limitations, distractions, shifts of attention and interest, and errors (random or characteristic) in applying his knowledge of the language in actual performance.

som følges af følgende præcisering: "This seems to me to have been the position of the founders of modern general linguistics, and no cogent reason for modifying it has been offered." (Chomsky 1965: 3f.). Senere

kommer der så et udpræget ontologisk perspektiv på autonomien i kraft af at Chomsky hævder at sprogvidenskaben på den ene side er en væsentlig del af den kognitive psykologi, men på den anden side en afsondret del som har sin egen logik.

Chomsky er i øvrigt universalist på samme måde som den tidlige romantik hos von Humboldt og rationalismen var det, og det betyder at der er mindre tålmodighed med eller interesse for de strukturer der særtegner de enkelte sprog – hvordan de så ellers afgrænses – end for dem der forener alle sprog. Forskningens mål er at få orden i sprogenes kaos.

For den tidlige transformationsgrammatik er forholdet mellem sætningsstrukturer det afgørende, ikke sætningens egentlige indhold – det anses for afgjort ved kombinationen af ordindhold og sætningens hierarkiske ledstruktur. Forholdet mellem en passiv og en aktiv sætning med 'samme' indhold var et yndlingsemne i den tidlige transformationsgrammatik – det var passiv-transformationen der var den bedst undersøgte grammatiske regel – indtil den blev helt opgivet. Men det betyder at det grammatiske indhold af morfemer som 'pluralis' eller 'fortid' ganske simpelt forudsættes bekendt. Det er bl.a. det der giver den tidlige transformationsgrammatik et særligt naivt præg af at være en slags finpudset skolegrammatik. Her træffer man uden problemer sætningsled som subjekt og objekt, præpositionsled og hjælpeverber (mystiske mr. AUX som det hed i et foredrag Per Aage Brandt og Jan Katlev optrådte med i Lingvistkredsen engang). 'Vi' ved åbenbart hvad disse begreber står for, og det er jo til en vis grad rigtigt for 'vi' kender dem fra latinundervisningen. Transformationsgrammatik var i denne forstand alt andet end revolutionær, snarere tryghedsskabende, med guldrandet traditionalisme i analysen og stringent formalisme i regelværket. I virkeligheden er Chomsky nok så berømt for et internt matematisk bevis for hvad en *finite state grammar* kan og ikke kan som for sin senere indsats for transformationer og imod en PS-grammatik, som den der lå til grund for den såkaldte dybdestruktur i alle sætninger.

Det ligger i chomskyanismen at den tidligere deskriptivisme kun så overfladen. Overfladen er for chomskyanismens tidlige fase så at sige syntaksens variationer, tilføjet oven på semantikkens klippefaste dybdestruktur. Man diskuterede i seriøse afhandlinger og i en gravalvorlig tone (det er uhyre karakteristisk for denne første fase at forfatterne alle var alvorsmænd; der var en hadsk tone mod forgængerne og en mangel

på humor som forekommer stærkt påfaldende nu om dage) om passive sætninger var semantisk ækvivalente med aktive fordi der indgår de samme aktanter, og hele bestræbelsen var at kun det der gør en semantisk-kognitiv forskel skal stå i dybdestrukturen, mens alt det andet hører til transformationsdelen; det var den der førte fra dybden og op til den fonetiske overflade. Og dermed den performede sætning.

På den ene side iscenesatte chomskyanerne altså et udpræget ungdomsoprør imod den amerikanske deskriptivisme: den var behavioristisk (og behaviorismen var både moralsk og videnskabeligt forkastelig), og den var deskriptivistisk, naivt realistisk induktiv, i stedet for hypotetisk deduktiv. I den glimrende introduktion til transformationsgrammatikkens første fase som Nicolas Ruwet offentliggjorde i 1968, gøres der en del ud af de videnskabsteoretiske implikationer i oprøret. I stedet for en induktiv tilgang sættes en modelbyggende som så på eet eller andet nærmere fastsat tidspunkt ude i fremtiden skulle 'sammenlignes' med realdata. Man måtte så håbe at modellen passede. Hurtigt stod det imidlertid klart at Chomsky ikke mente der var mulighed for at benytte realdata af samme slags som deskriptivisternes sansedata, for det man skulle beskrive var sprogbrugerens kompetens (vedkommendes intuitive viden om sproget) og ikke hans eller hendes performans. Chomsky hævdede som vist ovenfor energisk at han her blot videreførte al tidligere almen lingvistikks arbejdshypotese, men overså behændigt at der hos Saussure er tale om både et sociologisk niveau (*langue* er et socialt faktum) og et psykologisk, mens der hos ham selv kun var det psykologiske. Et sociologisk niveau kan ikke være et spørgsmål om kun individers grammatiske viden selv om det er et slående faktum at sproget manifesteres hos individer.

Af holdningen til kompetens og performans følger i øvrigt i en senere periode, hvor dette blev fastholdt, den negative holdning til korpuslingvistik. Korpus kan ikke redegøre for sprogets grænser (læs: hvad der *ikke kan siges*) kun for de trivielle fakta, nemlig hvad folk siger.

Men i det hele taget er chomskyanismen svampet når det kommer til kontrollerende empiri. Man tildeler på forhånd forskeren alt for mange trumfer. Hvis folk siger noget andet end forventet, er det lige meget for det viser kun deres performans – det vigtige er at de *kunne* sige X. Hvis folk så hårdnakket og -hjetet påstår at de faktisk ikke kan sige X, var standardsvaret en overgang: Det kan man i min dialekt. Det var ikke et

egentligt folkekrav ved 60'ernes guvernørvalg i Massachusetts men alligevel: Hver MIT-uddannet sin dialekt!

Man kan spekulere over om den sprogteoretiske interesse i Europa var en del af Chomskys bagage da han og hans generation indledte et voldsomt opgør med den amerikanske deskriptivisme og hamrede løs på dens anerkendte afhængighed af tidens amerikanske psykologiske modestrømning, behaviorismen, men faktisk arvede Chomsky den amerikanske deskriptivismes problematiske forhold til netop tegnets indholdsside, og han arvede stort set hele tegningen af kategorier fra Harris.

Man vendte bare Harris på hovedet og startede ovenfra i stedet for med fonetikken. Internt udviklede paradigmet hurtigt en syntaks-fetichisme som er fortsat, om end der er ydet overordentlig vigtige bidrag også til fonologien fra især Halle men også Chomsky i samarbejde med bl.a. Halle.

STRUKTURALISME I KONTEKST: DE STORE TEMAER

UNIVERSALISME OG PARTIKULARISME

De to synspunkter: at der er mere ens end forskelligt (universalisme), og: at der er mere der skiller end samler (partikularisme) har haft forskellig styrke igennem hele sprogvidenskabens historie (Spang-Hanssen 2001, Gregersen 2002, 2005). Den tidlige amerikanske deskriptivisme var for så vidt partikularistisk som man tog de mange forskellige lydstrukturer og typologiske forskelle alvorligt nok til at mene at en almen sprogvidenskab var et fjernt mål – det er den gerne når man begynder nedefra med at beskrive alle de mange forskellige sprog. På den anden side kræver en beskrivelse af dem alle sammen et vist mål af fælles terminologi, og det åbner mulighed for en anden ordens universalisme. Ikke sprogene selv, men de strukturer der skal til for at beskrive dem, er universelle. Her ligner chomskyanisme og den tidlige europæiske strukturalisme hinanden: Begge mener skellet mellem det universelle og det partikulære må kunne udsondres via en stadig abstrahering fra beskrivelser af enkeltprog og til de beskrivelseskategorier der viser sig nødvendige. For Hjelmslev gik vejen over en almen morfemteori, for Chomsky er midlet en universel syntaks med meget abstrakte regler for

opbygning af strukturer og tilsvarende abstrakte begrænsninger på hvordan de kan realiseres – dvs. omsættes til (den struktur der ligger bag ved) faktiske sætninger.

FORMALISME OG FUNKTIONALISME

Og hvad kan vi så lære af hele denne sørgelige historie? Jo, der er oplagte ubearbejdede arverester i den formelle sprogvidenskab som hidrører fra dens overtagelse af chomskyanismens udgave af autonomi-tankegangen. Og det betyder at det skel mellem formel sprogvidenskab og funktionel som vi for vores synders, og sønners og døtres, skyld har indført i kurserne om nutidens store videnskabsteoretiske modsætninger, til en vis grad kan tilbageføres til diskussioner inden for de forskellige strukturalistiske varianter. Formalisterne fører tit deres rødder tilbage til Chomsky, men fører dem ikke længere tilbage i tiden til Harris og Bloomfield. De går dermed til en vis grad glip af etableringen af de kategorier som de bygger deres teori op på. Det har man ganske vist repareret på ved i stigende grad at indføre nye, rent formelt definerede, kategorier i teoridannelsen, men det gør den til gengæld sværere at forstå i retrospekt. Hvorfor indfører man X-bar og hvad er relationen til mere substantielt definerede størrelser?

Korpuslingvistik er i kurserne oftest landet blandt formalisterne. Og så er det jo et kors for tanken at chomskyanere tager voldsomt afstand fra netop korpuslingvistik. Det er til gengæld logisk nok når man ser korpuslingvistikken som amerikansk deskriptivisme med maskinelle metoder og i en skala man bare kunne drømme om dengang, dvs. en rent induktiv og ganske ofte distributionalistisk videnskab, hvilket den til en vis grad er når den rendyrkes som netop kun karakteriseret ved at være et sammenstød mellem helt overordnede, almene, fx statistiske, betragtninger og et konkret korpus. Der er slående ligheder mellem Peter Juel Henrichsens arbejde med korpus og Harris' som beskrevet i *Methods*. I korpuslingvistisk jargon er undersøgelserne af digrammer og trigrammer en rendyrkning af distributionalisme som opbygger kategorier ved at se på hvad en given størrelse forekommer sammen med. Forekomst plus distribution lig kategori.

Man kan diskutere om konversationsanalyse er teoretisk baseret i den form den har fået i Danmark, men for så vidt man kan udsønde en

egentlig videnskabsteori af de spredte påstande i Steensigs, Femø Nielsens, Wagners og andres arbejder, synes retningen at være en interessant universalistisk udgave af amerikansk strukturalisme blot med fokus på interaktion. Den særlig tilbageholdende holdning mht. at tolke intentioner, og i det hele taget hvad størrelser betyder uden for sekventiel kontekst, minder påfaldende om amerikanske deskriptivisters afvisning af at gå uden for konstateret behavior for at finde støtte til at fastslå semantisk ækvivalens eller såmænd bare betydning. Og det er en særlig variant af autonomi når de virkelig hårdhuede blandt CA-folkene afviser at ville vide andet om de interagerende end det de selv siger. Det kan ses som en erkendelsesteoretisk purisme: lad os se hvor langt vi kan komme uden forudantagelser som ikke kan hente støtte i interaktionen selv, men det kan også blive til sociologisk uskyld der hurtigt bliver til interaktionisme, dvs. at tilskrive interaktionen mere end hvad der faktisk er i den fordi den i virkeligheden henter en del af sin betydning fra historisk aflejret viden om den institution den er en del af, eller den typesituation den eksemplificerer. Gad dog vide om ikke Schegloff og Bloomfield i virkeligheden er ret enige? Og meget uenige med europæiske varianter af strukturalisme¹⁰.

FUNKTIONALISME OG STRUKTURALISME

Men hvad så med funktionalisterne? Er de strukturalister eller ej?

Der er ikke nogen tvivl om at Halliday og hans systemisk-funktionelle lingvistik er en videreudvikling af en europæisk strukturalisme – det lægger Halliday minsandten intetsteds skjul på. Hallidays baggrund i Firth-skolen kommer vist nok mest frem i hans opfattelse af fonologi og hans antropologiske farvning af kontekst-begrebet, men hans arv fra Hjelmslev er det paradigmatisk synspunkt som han dog har givet en voluntaristisk drejning i kraft af det centrale begreb om valg mellem alternativer. Halliday går videre end alle andre mht. at give sin grammatik en semantisk basis, og det gør samtidig at hans teori har vist sig kompatibel med både en interesse for interaktion og en interesse for variation. Ruqaiya Hasans arbejde med semantiske, sociolingvistiske variable er her væsentligt (Hasan 1989, 1996). Hasan var medarbejder hos sociolingvisten Basil Bernstein som med sin kodeteori forsøgte at lave en større sociologisk overbygning til Hallidays sprogteori – eller omvendt

henviste til Halliday for sprogteoretisk underbygning når interesserede spurgte til hvad der gjorde kodetorien til en sociolingvistisk teori.

Det er fælles for funktionalister at de bryder med autonomitankegangen i den forstand jeg præsenterede den ovenfor som fællesgods for strukturalister (se Harder 2005: 5ff om 'relativ autonomi'). Den funktionalistiske teori har imidlertid fornemme aner hos Roman Jakobson og pragerne generelt (og Halliday henviser da også gerne til det såkaldte *Functional Sentence Perspective* fra Pragerskolens anden fase), mens den københavnske skole af funktionalister (og Halliday) henviser flittigt til Hjelmslev. Her skal man imidlertid være opmærksom på den tvetydighed i begrebet funktion som Jakobson påpeger i Jakobson 1963 (1990: 60): funktion går både på forholdet mellem sprog og kommunikation (sprog er til for at muliggøre kommunikation, derfor skaber kommunikation en funktionel forbindelse som begrænser udformningen af objektet sprog) og på matematisk-logiske forhold internt i sproget (dette gælder for Hjelmslevs egen brug af begrebet funktion).

Peter Harder har i Harder 2005 givet en fyldig og uhyre instruktiv redegørelse for forholdet mellem dansk funktionel lingvistik og strukturalismen. De danske funktionalister afgrænser sig i forhold til Halliday-skolen dels teoretisk (Harder 2005: 26ff), dels rent praktisk ved i mindre omfang at inddrage talesprogsdata og sociologisk kontekst, men det er – og det skal understreges – ikke en teoretisk afvisning af at en sådan udvidelse ville være både mulig og ønskelig.

Man kan her tilføje at der er et åbent spørgsmål endnu om hvilken rækkevidde en funktionel forklaringstype der henviser til at enhver sproglig kategori må have semantisk funktion, egentlig har. Hvis man fx ser på forholdet mellem bøjningsklasser (af verber som de fem klasser i latin, af substantiver som i russisk eller latin), så kan man dårligt undgå at operere med størrelser som faktisk netop ikke har synkron semantisk indebyrd, men alligevel skal læres og indgår som en væsentlig bestanddel i sproget. Interessant nok har den historiske sprogforskning været så funktionalistisk at den har tilskrevet bøjningsklasserne en oprindelig betydning de i hvert fald ikke har fx på det latin der blev kodificeret på Cæsars tid, jvf. de mærkværdige undtagelser for sømænd og poeter (*poeta*, *nauta*): De ender på det feminine -a, men er maskulinum. Hvorfor dog det? Jo de er maskuline "på grund af deres betydning" (Barr 1957: 178). Her vinder den virkelige verdens *sexus* altså over den sproglige

kategorisering, genus (og det skal man bare lære som latintalende (eller rettere -læsende)). Genus er i det hele taget en sær størrelse rent sprogligt. I dansk er genus sammenflettet med numerus (Hjelmslev 1938, 1956, Diderichsen 1946), og på engelsk hvor man ikke har genus, har numerus og bestemthed et særligt forhold til generisk betydning, jvf. skellet mellem *the study of linguistic change* og *studies of linguistic changes*. Pointen er at kategorierne ikke er semantisk rene, men hele tiden har relation til andre betydningsområder (også). Det giver i hvert fald vanskeligheder med at anvende en simpel kommutationsprøve. Og det *må* give vanskeligheder for en funktionel analyse¹¹.

Også en intern front inden for funktionalismen mellem substantialister (Givonitter efter Tom Givóns mange værker) og formalister (hvor til man kan regne den danske skole) vil det være muligt at belyse ud fra hvad vi har været igennem sammen til nu. Man kan i en funktionel sprogvidenskab tage udgangspunkt i den semantiske substans: hvad er det muligt at lave til sproglige kategorier? Det er substansen. Og til den svarer givetvis en række kognitive operationer. Synspunktet her er implicit eller eksplicit universalistisk. Fordi sprog bruges til 'det samme' opstår der en række kategorier som alle har brug for. Det er kun udformningen af midler der varierer. Nogle bruger kasus, andre bruger ordstilling, nogle bruger kompliceret morfologi – andre bruger komprimeret syntaks.

Eller man kan gå fra det enkelte sprogs formning af den semantiske substans til sproglige kategorier og op til, eller ud til, funktionen. Her bliver der et mere kompliceret samspil mellem semantik, kognition og historie idet det ikke kan forudsættes at alle sproglige kategorier har kognitive korrelater eller semantisk funktionalitet på samme måde. Et oplagt eksempel er igen bøjningsklasser som ikke alene er en pest for enhver sprogindlærende – det gælder både førstesproglørneren og fremmed- og andetsproglørneren; den sidstnævnte bander højlydt, det har den førstnævnte ikke lært endnu – men også for den funktionelle sprogbetragtning. Den danske funktionelle lingvistik har åbnet vores øjne for hvor langt der er fra semantik til syntaks til kognition og gør det i princippet muligt at behandle spørgsmålet om kognitionens mulige bundethed af de sproglige kategorier på en ny og mere frugtbar måde end hidtil, jvf. Engberg-Pedersen 2005 med tilslutning til Slobins forskning. Men hele spørgsmålet om hvad det så betyder for tænkningen at

der er de sproglige forskelle som formalister og funktionalister, begge på god strukturalistisk vis, konstaterer der er – det er hele Sapir-Whorf-diskussionen på en ny måde. Hvad er strukturens ontologi? Hvad betyder de store typologiske skel? Hvilken betydning for sprogbrugerens kommunikation og dermed for en brugsbaseret sprogtilegnelsesteori à la Tomasello har det at bestemte sprog tvinger os til at have et subjekt (og hvad med dem der ikke gør det?). Er det rigtigt at det at være tvunget til at markere en kategori sætter sig igennem i vores opfattelse af denne kategori som 'naturlig', mens de optionelle kategorier nemmere ses som kulturelle? Og hvad betyder det for oversættelse? Kan man overhovedet anskue oversættelse som en proces hvor en bestemt betydningssubstans bliver modelleret i en anden form, eller er vi nødt til at tage førstesproget med i ligningen så der 'i virkeligheden' oversættes fra en bestemt betydningsformning. Lad os så få den Sapir-Whorf-diskussion på basis af strukturanalyser som dem vi alle bygger på, og lad os få den én gang for alle (det bliver dog ikke her). Det er et fromt ønske, og givetvis forbliver det kun det. Ikke mindst fordi netop Sapir-Whorf-tankens altid bliver brugt som legitimationshistorie for fremmedsprogsbeskæftigelsen og typologien. Se hvor vigtige vi er! Vi afdækker den skjulte struktur i tanken – ved at afdække den der er i sproget.

Tillad mig her til slut at nøjes med at antyde hvad jeg opfatter som mulige brudlinjer i den danske variant af funktionalismen.

TYOLOGI SOM UDFORDRING

Det er vist Otto Jespersen der har præget skældsordet eller uhædersbetegnelsen *squinting grammar* om grammatikker der gør vold på sprog for at få dem til at passe til den latinsk-græske tradition. Det kendte han kun alt for godt fra latinskolen. Når man ser sagen lige i øjnene, opdager man at det der i latin adskilles morfologisk ved hjælp af endelser (men bemærk at der i alle latinske bøjningsklasser faktisk også er visse sammenfald, dog netop ikke de samme), i dansk er faldet sammen, så der kun morfologisk gøres forskel på to kasus, nemlig genitiv og resten. Det grammatiske morfem der udtrykker genitiv, er -s. Genitiv er i dansk stærkt begrænset i sin semantik, men det grammatiske morfem -s optræder i visse (uproduktive) sammenhænge som styret af præpositio-

nen 'til': 'til bords', 'til vands', 'til låns', en konstruktion der også findes med den gamle dativ-endelse -e, jf: 'ad åre', 'i tide', 'på fode'. Det kræver altså nogle bestemmelser om hvad man vil regne med i det der skal beskrives som en synkron virkelighed, før man kan gribe til og – som alle strukturalister fra Wiwel og fremefter – anbringe de 'positive kendetegn', dvs. netop de grammatiske morfemer, som pantet på differentiering. Dermed undgås det at reducere alle sprog til varianter af latin. Det sidste ville være ikke bare at skele til traditionen, men dårlig universalisme (og dermed dårlig sprogvidenskab).

Hvis man anvender det princip, betyder det at der i dansk er én og kun én passivdannelse nemlig s-passiven, for det er den eneste der er morfologisk markeret. Jeg vil i det følgende gå lidt nærmere ind på Heltoft og Falster Jakobsens passivanalyse som eksempel på dansk funktionel lingvistik.

Udgangspunktet for hele passivanalysen er at der ud fra en indholdsmæssig betragtning er to passiver hvoraf altså kun den ene har det eftertragtede grammatiske morfem. Allerede her forlader vi således den tradition som strukturalismen opbyggede som et bolværk mod det hav af skelende grammatikere man så for sig. I Heltoft & Falster Jakobsen 1996 lyder argumentet sådan her:

Both are passives, in that they demote the subject of the active construction and allow promotion of an object to subject status.

(Heltoft & Falster Jakobsen 1996: 199)

Pointen med at gå nærmere ind på netop denne, epokegørende, analyse er ganske simpel: Hvilken slags definition er dette?: Er det en almen, typologisk gyldig, definition? (så har bl.a. Givón 1995: 72ff vist at der er ganske mange andre syntaktiske konstruktioner end passiv som udtrykker passivisk indhold), eller er det en definition som hviler på at dansk (eller rettere skandinavisk, ibid.) kodning fører frem til netop denne indholdsdefinition? Første mulighed (almen typologisk gyldighed) er givonitisk i og med at den tager udgangspunkt i indholdssubstansen. Anden mulighed er dansk funktionalisme. Det uddybes under en anden overskrift i passagen s. 201 øverst hvor forfatterne understreger nødvendigheden af at arbejde med et nyt paradigme-begreb, nemlig et indholdsbaseret (der henvises til Heltoft 1996). Analysen afdækker

en sprogspecifik indholdsstruktur. Men forudsætningen for at vi kan kommunikere om den, er at den ses som en (variant af?) en universel, nemlig passiv, jvf. definitionen ovenfor.

Nu analyserer de to forfattere så de to konstruktioner nærmere og viser – meget overbevisende – at der er en indholdsforskel mellem dem. De er altså ikke bare passiver, men to forskellige slags passiver. Den indholdsforskel de afdækker, er ikke ganske ukendt i den hidtidige litteratur om dansk passiv idet Erik Rehling i sin analyse (Rehling 1934: 85) henviser til Brøndal 1928: 190. Lad os se lidt på Brøndals analyse. I en længere redegørelse for subjektiv stil sammenfatter Brøndal en mængde iagttagelser (bl.a. ubestemte pronominer og situativer) og konkluderer: “Medens den objective Stil har en antik Karakter, synes den subjective karakteristisk for det middelalderlige og moderne Europa; episk og didaktisk Poesi trænges i Sammenhæng hermed tilbage, medens Lyrisk stadig er blomstrende.” (Brøndal 1928:190).

Efter disse vældige syner kommer så den relevante passage hvor de såkaldte perifrastiske tider og den dermed beslægtede passivs opståen i de moderne europæiske sprog ”maaske finder sin Forklaring”:

Man har nu fra flere Sider erkendt, at den omskrevne, nydannede Form har en mere *subjectiv* Karakter, den enkle fra Oldtiden nedarvede en mere *objectiv*. *Jeg skrev* betegner saaledes et objectivt faststaaende Faktum, noget een Gang foregaaet [...]; derimod udtrykker *jeg har skrevet* Resultatet af en Handling, for saa vidt dennes Virkninger endnu gör sig gældende for de implicerede og i den givne Situation.[en note med henvisninger udeladt] Paa tilsvarende Maade er paa Dansk den enkle Passiv (*dræbtes*) mere *objectiv*, den med Participium omskrevne (*blev dræbt*) mere *subjectiv*. I Sætningen “der *findes* Kryolit i Grönland” tales der saaledes om den *objective* Forekomst; siger man derimod “Der *blev fundet*...”, vil man uvilkaarlig tænke paa og spørge om Handlingens Tidspunkt og Subject. (Brøndal 1928: 190f)

Sammenlign her med Heltoft & Falster Jakobsen:

The periphrastic mood is the subjective mood (anchored solely in the speaker), the s-passive an objective, propositionally anchored mood. (Heltoft & Falster Jakobsen 1996: 208)

Brøndals kamp mod Hjelslev er ofte blevet misforstået. Man kan udmærket mene at lighederne (de var jo begge strukturalister) *sub specie aeterna* var større end forskellen. I denne sammenhæng er forskellen imidlertid til at få øje på. Brøndal kaster sig ud i en mentalitetshistorisk redegørelse via stilistisk-historiske stikprøver, og han har som konklusion derfor ikke bare at forklare de nye syntaktiske konstruktioners opståen, men også at relatere dem til en moderne bevidstheds ditto. For Hjelslev var den slags ikke alene dårlig sprogforskning, men også dårlig videnskab fordi der ikke forelå og ikke dengang kunne foreligge¹² nogen evidens af nogen særlig tvingende karakter. De danske funktionalister har fæstet sig ved kommutationsprøven (Heltoft & Falster Jakobsen 1996:201, Harder 1996: 439), og det var også den jernbyrd Hjelslev satte ind i kampen. Kommutationsprøven sikrede den sociale konsensus der skulle til for at regne med en given kategoris eksistens i sprogstrukturen. Men det vigtigste var den skjulte præmis som Heltoft gør oprør imod i sit bidrag (Heltoft 1996) og her sammen med Falster Jakobsen, nemlig at kommutationsprøven i alt væsentligt var udtryksbaseret. Gør man op med den præmis, åbner man imidlertid efter min mening for en Pandoras æske af givonitisk semantik. Netop fordi Heltoft og Falster Jakobsens analyse er så overbevisende og så stringent gennemført, kan man se det her.

Det er og bliver en delikat balanceakt. På den ene side ønsker universalisten i enhver funktionalist at lægge mere eller mindre universelle funktionelle kategorier, som kan tilordnes mere eller mindre afklarede kognitive evner, til grund for den typologiske sammenligning – een eller anden form for konstans må man have for at kunne sammenligne. På den anden side ønsker partikularisten i enhver strukturalist at respektere de forskelle der netop kommer til udtryk (eller kommer til indhold) ved at der er særlige strukturer som er karakteristisk forskellige fra sprog til sprog. Det strukturalistiske viser sig ved at tage sprogene alvorligt, men om det lige er de morfologiske markeringer eller andre udtryksstørrelser der er nøglen, det er diskussionen!

Sociolingvistikkenes historie er igen et eksempel på at USA er en anden verdensdel end Europa. I Europa vokser sociolingvistikken ud af og i stadig dialog med dialektforskningen. Dialekter var bøndernes sprog, karakteristiske for det agrare landskab og dermed pant på folkesjælens særlige vækstbetingelser i det lokale miljø med havren på marken. Som sådan stod det i modsætning til standardsproget som ansås for at være et byprodukt. Behændigt overså man dermed variationen i byerne idet man beskrev det variationsløse og stedløse rigsmål (Gregersen 1994a). Det faktiske sprog i byerne var dog ikke ganske ukendt terræn netop i Norden. Amund B. Larsen skrev sine arbejder om Bergens og Stavan-gers bymål tidligt i århundredet. Alligevel var det først med sociolingvistikkenes gennembrud at man fik fokus på talesproget i byerne og dermed på variation der *ikke* var stedsbestemt.

I USA, hvor sociolingvistikken opstod, var der ikke nogen dialektologi af betydning at gribe an til. De oprindelige talesprog var de amerikanske indianeres. Derfor blev den grundlagt på en stærk opposition til den amerikanske strukturalisme der ikke havde kunnet se noget system i byernes sprog, men nok i dialektvariationen. I en tidlig teoretisk artikel om sprogforandring, som samtidig blev et programmatisk kapitel i William Labovs *Sociolinguistic Patterns* (1972), identificerer Labov to slags sprogforskere:

Thus linguists seem to fall into two major groups [...].

Group A, the "social" group, would pay close attention to social factors in explaining change; see expressive and directive functions of language closely intertwined with the communication of referential information; study change in progress and see on-going change reflected in dialect maps; and emphasize the importance of linguistic diversity, languages in contact, and the wave model of linguistic evolution.

Linguists of Group B, the "asocial" group, focus upon purely internal – structural or psychological – factors in explaining change; segregate affective or social communication from the communication of "ideas"; believe that sound change in progress cannot be studied directly, and that community studies or dialect maps show nothing but the results of dialect borrowing; they would take the homogeneous, monolingual community as typical, working within the Stammbaum model of linguistic evolution. (Labov 1972 (1985): 264)

Med udgangspunkt i denne opstilling formulerer Labov sit *Saussurian paradox* for at redegøre for det besynderlige faktum at de asociale havde sat sig på den amerikanske sprogforskning. Det Saussureske paradoks siger at siden sprogsystemet er et socialt faktum som forener sprogsamfundets medlemmer, kan man uden problemer studere det hos individet. Derimod kan man kun beskrive individuel variation ved at gå ud i sprogsamfundet og finde den i forskellige personers brug af systemet. Da individuel variation imidlertid er uinteressant, gør man det ikke.

Med Chomskys skel mellem *competence* og *performance* bliver det Saussureske paradoks skærpet. Chomsky omformulerer en oprindelig sociologisk begrebsdannelse (Saussures *langue* og *parole*) til en psykologisk og tilføjer det moment af *tacit knowledge* som er metodisk helt afgørende. Når man skal studere en persons sproglige kompetens og denne bliver set som tavs grammatisk viden som kan gennemskues med benyttelse af heuristiske metoder som at frembringe ugrammatiske sætninger som erkendes af individet som sådan, så kan man klare sig med introspektion. Lingvisten bruger sig selv som informant. Her bliver det teoretiske og det metodiske set som to sider af samme sag: Teorien arbejder med en reduktion af det sociale faktum *sprog* til at være et psykologisk faktum 'competence'. OG: Da det individ der er sprogforskeren nærmest er den han ser i spejlet om morgenen, kan han metodisk nøjes med at afprøve sit eget sprogs grænser uden at komme ud i grænseløse selvmodsigelser.

I den europæiske dialektforskning var introspektion ikke den mest anvendte metode. Her benyttede man i stedet elicitation, spørgeskemaer og samtale. Derfor var det oplagt for den europæiske sociolingvistik som fulgte i Labovs fodspor (snarere end at lytte til Basil Bernstein, se Gregersen 2000) at lave empiri på samme måde. Her blev bruddet rent metodisk altså ikke stort. Den europæiske dialektforskning er imidlertid i sin teori den regelrette videreførelse af det program som de unge hedsporere i Tyskland gjorde sig kendt med i form af Junggrammatikken¹³: Dialektforskningen skulle indløse påstandene om at alle lydfor-skydninger er regelmæssige – med den klare konsekvens at det var fuldt berettiget at antage at man kunne arbejde sig baglæns fra nutiden til et indoeuropæisk ursprog. Siden der ikke findes kilder skrevet på indoeuropæisk, kan man kun slutte sig frem til sprogtilstanden. Konsekvent nok er den europæiske dialektforsknings største triumf opstillingen af

historiske dialektkort som viser hvad det indoeuropæiske element X (oftest lyden x) svarer til i et bestemt landområde i form af pastelfarvede kort. Herhjemme kulminerede denne dialektologi med *Kort over de danske folkemål* (Bennike & Kristensen 1898-1912). Danmark er for så vidt en tysk provins.

Løsrivelsen af det danske dialektologiske rige fra det tyske (og særtegningen i forhold til det øvrige nordiske) fandt imidlertid sted i løbet af 1940'erne og 50'erne i kraft af den danske glossematik. Dialektologien i Danmark blev et strukturalistisk *stronghold*: Efter deltagelse i Hjelmslevs privatskole i glossematik blev en hel gruppe af danske dialektologer med de toneangivende Ella Jensen, Poul Andersen og Inger Ejskjær i spidsen, strukturalister. Det betød at man fik en generation, og snart efter en tradition, af talesprogsempirikere som søgte at indløse den strukturalistiske tanke i enkeltmonografier om forskellige dialekters totalsystem. I og med at man søgte systemet i dialekten og netop afviste det historistiske fokus på udvikling af enkeltlyd, var det nødvendigt at ændre publikationsformat fra pastelfarvede kort (over danske folkemål) til bogstore monografier over systemet i de forskellige dialekter (se oversigten i Ejskjær 1993). Det betyder til gengæld at de fleste sociolingvister i Danmark har den fundamentale strukturalistiske skoling i blodet netop fordi deres tradition er dialektologisk. Dansk sociolingvistik har således en helt særlig historie, nogenledes forskellig fra de andre nordiske (Pedersen 1996), samtidig med at den på ét afgørende punkt ikke skiller sig ud: den bygger på det historisk ulykkelige variationslingvistiske kompromis mellem strukturalisme og sociolingvistisk sprogforandringsteori om *den sociolingvistiske variabel*. Den sociolingvistiske variabels historie er ikke bare historien om forholdet mellem Chomsky og Labov (eller afpersonaliseret: om formalistisk generativ grammatik og variationslingvistik), men historien om enhver – altså enhver sociolingvistisk bestræbelse der tager udgangspunkt i konstans som betingelse for variation.

I USA dominerede Bloomfield-skolen og dens arvtagere chomskyanerne og man havde knap nok stærke miljøer til at udarbejde dialektkort, pastelfarver eller ej¹⁴. Sociolingvistikken blev dermed født (og det skete i 1963-66 med Labovs første offensiv) ind i en oppositionel rolle i forhold til den dengang (som nu) dominerende udgave af strukturalistisk sprogbeskrivelse: chomskyanismen. Denne frygtløse kamp med

den store drage fik mangfoldige konsekvenser som det vil føre for vidt at inddrage her, men kompromisset om den sociolingvistiske variabel er centralt for diskussionen af autonomi og dermed for sociolingvistikens radikalitet.

I enhver strukturalisme søges struktur, og struktur ses som konstant. Det betyder at den variation der er et påfaldende faktum ved den sproglige virkelighed i (sprog)samfundet, kun har én eksistensberettigelse, nemlig at blive genstand for udryddelse. Derfor er de strukturalistiske heuristikker skarptslebne specialinstrumenter til at skære ind til benet: konstans *er* struktur.

Komplementær distribution er et eksempel:

I moderne dansk findes der et mønster for fordelingen af korte a-kvaliteter sådan at der er forskel på de korte a'er som står foran alveolær konsonant eller nul, og de kvaliteter der findes foran labiale og velære konsonanter. Det er den distribution der redegør for det såkaldt flade a, som forekommer foran d,t,s og den slags, og i udlyd, og reglen forklarer at dette flade a er forskelligt fra alfaerne foran m og k. Prøv selv at få din udtale af 'kat' og 'kam' til at have samme kvalitet [a].

En sådan fordeling hvor man kan give en klar regel for hvornår den ene variant forekommer og hvornår den anden forekommer, kan bruges til at slå de to allofoner sammen til ét fonem. Dermed har man reduceret variationen og skabt konstans, en konstans som i dette tilfælde svarer til de historiske fakta og til skriftens bogstav. Der er således kun ét fonem, /kort a/.

For en strukturbetragtning er denne tingenes tilstand beviset på at varianterne, netop set sammen, udgør overfladisk variation der kan fjernes uden informationstab. For sociolingvisterne er det derimod påfaldende at de varianter, der ganske rigtigt efter reglerne tilsammen udgør ét og kun ét fonem, alle findes og bruges – og at de fordeler sig kvantitativt forskelligt i sprogsamfundet afhængigt af taleres sociale baggrund (Holmberg m.fl. 1991). Fordelingen kan sige noget om hvilke signaler en bestemt brug af varianter sender. Alle i sprogsamfundet har et sprogsystem hvor kort a står over for langt, og hvor kort a står over for kort i, e og æ. Men den enkelte taler bruger ikke lige mange af de varianter der tilsammen kan udfylde pladsen mellem k og m i 'kam'. Analyserer man nu – som det skete i Projekt Bysociolingvistik (Gregeresen & Pedersen 1991) – sammenhænge mellem talervariable som køn,

alder og social klasse viser det sig fx at der er klasseforskel mht. anvendelsen af varianter foran de perifere konsonanter (p, b, m, f, v, k, g). I såkaldt 'casual style'¹⁵ er der forskel på hvor mange af de rundede og tilbagetrukne varianter mænd og kvinder fra arbejderklassen bruger, og hvor mange personer fra middelklassen bruger. AK-talere bruger i gennemsnit flere af de åbne og tilbagetrukne varianter end MK-talere. Bemærk at der er tale om kvantitative, relative forskelle; at der er tale om gennemsnit; og at det hele er udsagn om en gruppe og ikke et individ. Vi kan altså ikke være sikker på at ethvert medlem af arbejderklassen til enhver tid bruger en bestemt variant. Hvad det betyder for vores perception af hinanden, er en diskussion som stadig raser.

Den sociolingvistiske variabel tager altså udgangspunkt i den strukturalistiske analyse for så vidt som variation forudsætter at man ved hvad der varierer, nemlig et konstant element, her fonemet kort a, ja endda dets allofoner, de to underkategorier. Det konstante element kaldes variabelen, og de forskellige udgaver af denne variabel (varianterne) er underlagt en bestemt begrænsning som Labov tidligt formulerede, og som har været uophørligt diskuteret lige siden (se Milroy & Gordon 2003: 180ff), nemlig at varianter for tilsammen at kvalificere sig til status som sociolingvistisk variabel skal være udtryk for samme indhold. Det udelukker nødvendigvis eksistensen af semantiske variable (pace Hasan 1989) hvilket har den uheldige konsekvens at sociolingvistikken metode ikke kan anvendes på det niveau som alle funktionalister er enige om at kalde det grundlæggende. På den måde kan man sige at variationslingvistikken har reproduceret strukturalismens konstans-og-struktur og dermed har gjort det umuligt for alvor at opbygge et sociolingvistisk alternativ til strukturalistisk sprogbeskrivelse. Eller rettere: sociolingvistikken har med variabel-begrebet indgået et kompromis med modstanderen, men der er tale om en ensidig våbenstilstand som kun har afvæbnet den ene part. Hvis sociolingvistikken er henvist til at fungere som underleverandør af viden om hvordan varianterne anvendes, og hvis denne viden ikke anvendes til at problematisere strukturanalysen – ja, så regredierer sociolingvistikken til at blive en ren variationsafdeling under (i begge ordets betydninger) en autonom lingvistik.

Men hvad er alternativet: Et oprør kan føre til en forkastelse af begrebet variabel (men hvordan skal metoden så indrettes?). Eller man kan problematisere konstans i sprogbeskrivelsen som sådan. Hvorfor skulle

det fælles bestå i konstans, kunne der ikke netop være fællesskab i dynamiske og varierende kategorier? Opgaven er sådan set simpel nok: at forene funktionalismens fokus på semantik og pragmatik som de overordnede og grundlæggende niveauer i talen med socio-tanken, nemlig at der er sammenhæng mellem talerens placering i samfundet og hans eller hendes sprogbrug. Men den opgave er altså ikke løst endnu.

Fortiden står i høj kurs for tiden. Det har den ikke altid gjort, men jeg tror det kan lade sig gøre at forstå nogle ejendommeligheder ved det nuværende teorikaos ved at se på dets historiske baggrund. Det har i hvert fald været det historistiske udgangspunkt for denne skitse af strukturalismen.

TAK til: NyS-redaktionen for en afgørende indsats. Det er sjældent man får så konstruktiv kritik og god støtte. Også tak for reaktioner og kommentarer til Lisbeth Falster Jakobsen og Peter Harder som begge kommenterede en tidligere version, men først og sidst til Una Canger.

Frans Gregersen
Dansk Grundforskningsfonds Center
for Sociolingvistiske Studier
Københavns Universitet
E-mail: fg@hum.ku.dk

NOTER

- 1 Hvis man i livets store filosofiske afstemninger stemmer for at der findes en naturlig kategori, sprog, som har en klar afgrænsning i forhold til en omverden, bliver det nærmest uundgåeligt ontologisk at hævde at verden består af sådanne afgrænsede enheder hvilket giver uoverstigelige vanskeligheder når de selv samme størrelser skal forklares biologisk (med henvisning til evolutionslæren) eller ontogenetisk. Det er logisk at netop det standpunkt fører videre til alle former for medfødthedsteorier.
- 2 På den måde fik filologerne alligevel det sidste ord: Strukturalismens grundlægger filologiseret!
- 3 For kun engelsklæsende findes en kortfattet udgave, Jakobson 1949, i Waugh og Monville-Burston (eds.) 1990, kapitel 18: 294ff
- 4 Et særlig instruktivt eksempel er klassikeren Hansen 1970.

- 5 Jeg er ganske klar over at den topologiske analyses karakter og særlige problemstilling ikke er udtømt med disse hurtige bemærkninger, men det er heller ikke hensigten her, kun at pege på det fællesstrukturalistiske at man interesserer sig for forløbet og dermed kan se pladser og strukturer som ikke havde nogen eksistens i den klassiske sprogforskning. Muligvis skyldes dette at den klassiske sprogforskning er baseret på sprog der har flere kasus og en relativt fri ordstilling.
- 6 Hvor afledningsmorfemer skal placeres kan man diskutere - de er alles stedbørn fordi de ikke er generaliserede (som bøjningsmorfemer), men heller ikke har leksikalsk indhold (som leksemerne). Nogle af dem er produktive, nogle ikke.
- 7 Det skal nærmere undersøges hvilken rolle det spiller i den glossematiske lærebygning sådan som den blev grundlagt af de magiske tvillinger Uldall og Hjelmlev, herunder særlig forholdet til syntaks, at Uldall havde en bestemt erfaringsbaggrund, nemlig fra arbejdet med det amerikanske indianersprog som dengang blev kaldt Maidu. (Nu hedder det Nisenan).
- 8 I denne forbindelse er der givetvis tale om at Stratification markerer et vendepunkt. Måske skal man tale om to glossematiske teorier, alt før Stratification og så teorien i Stratification, som i øvrigt er væsentlig mere kompatibel med Hans Jørgen Uldalls variant af glossematikken (en tredje glossematik, jvf. Fischer-Jørgensen 1967).
- 9 I modsætning hertil var den europæiske strukturalisme arvtagere til en årelang kamp mellem sprogteoretikere, kaldet sprogfilosoffer, og deskriptive grammatikere hvadenten disse var af sproghistorisk eller anden aftapning. Begge strukturalismers første generation var uvægerlig trænet som indoeuropæister (det gælder faktisk både Bloomfield og Hjelmlev) og kendte dermed 'fjenden' indefra - hvilket tjente dem godt når de skulle komme ham i forkøbet. De skiftede således både objekt (moderne sprog i stedet for de ældste) og metode.
- 10 Se den forbillende gennemgang af tre tilgange til samtaler i Scheuer 2005 hvor der lægges vægt på genealogisk analyse af de forskellige traditioner som løber sammen og til en vis grad danner (uerkendt?) forhistorie for CA-praksis: fænomenologi, hverdags- og mikrosociologi. Med den seneste udvikling i CA, væk fra hverdagssociologi og over mod institutionelle samtaler, er der måske sket noget vigtigt som på den ene side kan gøre CA mere anvendelig, mere mainstream, på den anden side vil sætte den sociologiske uskyld i relief.
- 11 Scheuer er selv kritisk diskursanalytiker, en retning som med Lilie Chouliaraki og Scheuer selv står stærkt i dansk sprogbrugsforskning.
- 12 Jeg har en fornemmelse af at det er problemer af denne art Lars Heltoft giver sit bud på løsningen af, i sin under alle omstændigheder uhyre væsentlige artikel om paradigmebegrebet (Heltoft 1996).
- 13 Det er først nu med de store tekstkorpora den slags hypoteser lader sig verificere.

- 14 Her ser jeg så bort fra at der er flere dialektologiske skoler i Europa, først og fremmest den franske Gilliéron-skole (som slet ikke kan karakteriseres som junggrammatisk) og den tyske dialektgeografiske. Danmark og Norden følger her som i så mange andre universitære anliggender Tyskland. Derfor den ovenfor givne karakteristik.
- 15 Jeg har aldrig kunnet finde ud af hvilken rolle de store dialektkortprojekter som faktisk findes i USA, egentlig har spillet. Labov henviser knap nok til dem i begyndelsen.
- 16 Diskussionen om stil er et emne der fortjener en egen artikel, og det er ikke den her.

LITTERATUR

- Actes du premier congrès international de linguistes*, a la Haye du 10-15 avril 1928. Kraus Reprint (1972).
- Andersen, Henning (1997): "Does the Past have a Future? Reflections on the Jakobson Heritage". *Acta Linguistica Hafniensia*, vol. 29. 149-177.
- Anderson, John M. (2005): "Structuralism and Autonomy. From Saussure to Chomsky". *Historiographia Linguistica* XXXII:1/2. Amsterdam: John Benjamins. 117-148.
- Barr, Kaj (1957): *Latinsk grammatik og receptlæsning*. København: Ejnar Munksgaards forlag.
- Bennike, V. & Kristensen, M. (1898-1912): *Kort over de danske folkemål med forklaringer*. København: Gyldendal.
- Bloomfield, Leonard (1933, optrykt 1967): *Language*. London: Allen and Unwin.
- Brøndal, Viggo (1928): *Ordklasserne*. Kjøbenhavn: G.E.C.Gad.
- Chomsky, Noam (1965): *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge Mass.: The MIT Press.
- Diderichsen, Paul (1935 optrykt 1966): "Prolegomena til en metodisk dansk". *Helhed og Struktur*. København: Gad. 21-24.
- Diderichsen, Paul (1943 optrykt 1966): "Logische und topische Gliederung des germanischen Satzes". *Helhed og Struktur*. København: Gad. 52-63.
- Diderichsen, Paul (1946 optrykt 1966): "La catégorie morphématique du nombre dans le substantif danois" *Helhed og Struktur*. København: Gad. 64-79.
- Ejskjær, Inger (1993): *Danish Dialect Research*. København: Institut for Dansk Dialektforskning, C.A.Reitzels Forlag.
- Engberg-Pedersen, Elisabeth (2005): "Indholdssubstans og indholdsstruktur kognitivt og psykologisk set". *Dansk Funktionel Lingvistik – en helhedsforståelse af forholdet mellem sprogstruktur, sprogbrug og kognition*. Københavns Universitet, Handelshøjskolen i København, Roskilde Universitetscenter. 39-56.

- Fischer-Jørgensen (1966): "Form and Substance in Glossematics". *Acta Linguistica Hafniensia* 10. 1-33.
- Fischer-Jørgensen, Eli (1995): *Trends in Phonological Theory. Until 1975. A Historical Introduction*. København: C.A.Reitzel (Travaux du Cercle Linguistique de Copenhagen vol. XXVII).
- Fock, Niels: "Franz Boas". *Den danske nationalencyklopædi, CD-udgaven*.
- Givón, Tom (1995): *Functionalism and Grammar*. Amsterdam: John Benjamins.
- Godel, Robert (2.oplag 1969; opr.1957): *Les sources manuscrites du cours de linguistique générale de F. de Saussure*. Genève: Librairie Droz (Publications romanes et françaises LXI).
- Gregersen, Frans (1991): *Sociolinguistikens (u)mulighed I-II*. København: Tiderne Skifter.
- Gregersen, Frans (1994): "Strukturalisme". Gregersen & Køppe (red.): *Idehistorie. Ideer og strømninger i det 20. århundrede*, bind 1. København: Amanda. 145-175.
- Gregersen, Frans (1994a): "Hvor dansk?" *NyS* 19. 9-36.
- Gregersen, Frans (1998): "Lingvistikredsen – en københavnsk kreds af sprogforskere". Söderqvist m.fl. (red.): *Videnskabernes København*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag. 59-81.
- Gregersen, Frans (2000): "Why sociolinguistics ought not to have a future". Ammon et al. (eds.): *Sociolinguistica 14: Die Zukunft der europäischen Soziolinguistik*. Tübingen: Max Niemeyer. 26-32.
- Gregersen, Frans (2002): "Nordic language history and the history of philosophy". Bandle, Braunmüller, Jahr, Karker, Naumann, Teleman (eds.): *The Nordic Languages. An International Handbook of the History of the North Germanic Languages*, volume 1. Berlin / New York: Walter de Gruyter. 487-493.
- Gregersen, Frans (2005): "Sprogets magt og videnskaben om den". Bredsdorff & Christensen (red.): *Det kritiske blik*. I anledning af dr. phil. Morten Things fødselsdag. København: Tiderne Skifter. 164-183.
- Gregersen, Frans & Pedersen, Inge Lise (eds.) (1991): *The Copenhagen Study in Urban Sociolinguistics*, Parts 1-2. Institut for Dansk Dialektforsknings publikationer, Serie A, nr. 30. København: C.A.Reitzels Forlag.
- Hansen, Erik (1970): "Nogle problemer omkring ordgrammatikken". *NyS* 1. 5-14. Optrykt i: Galberg Jacobsen & Jørgensen (red.) (2001): *Glæden ved grammatik. Udvalgte artikler og afhandlinger af Erik Hansen*. København: Hans Reitzels forlag. 55-65.
- Harder, Peter (1996): "Linguistic structure in a functional grammar". Engberg-Pedersen et al. (eds.): *Content, Expression and Structure, Studies in Danish Functional Grammar*. Amsterdam: John Benjamins. 423-452.

- Harder, Peter (2005): "Dansk Funktionel Lingvistik: En introduktion". *Dansk Funktionel Lingvistik – en helhedsforståelse af forholdet mellem sprogstruktur, sprogbrug og kognition*. Københavns Universitet, Handelshøjskolen i København, Roskilde Universitetscenter. 1-38.
- Hasan, Ruqaiya (1989): "Semantic variation and sociolinguistics". *Australian Journal of Linguistics* 9. 221-275.
- Hasan, Ruqaiya (1996): *Ways of Saying: Ways of Meaning*. Eds. Cloran, Butt & Williams, Open Linguistics Series. London and New York: Cassell.
- Heltoft, Lars (1996): "Paradigms, word order, and grammaticalization". Engberg-Pedersen et al. (Eds.): *Content, expression, and structure: studies in Danish functional grammar*, Amsterdam: John Benjamins. 464-494.
- Heltoft, Lars & Falster Jakobsen, Lisbeth (1996): "Danish Passives and Subject Positions as a Mood System". Engberg-Pedersen et al. (eds.): *Content, Expression and Structure, Studies in Danish Functional Grammar*. Amsterdam: John Benjamins. 199-234.
- Hjelmslev, Louis (1928): "Verdens første sprogforskerkongres." *Kronik i Nationaltidende-Dagens Nyheder*, 12.5
- Hjelmslev, Louis (1938): "Essai d'une théorie des morphèmes". Barr m.fl. (éds.): *Actes du IVème congrès international de linguistes*. København: Munksgaard. 140-151. Optrykt i: *Essais linguistiques I*. 152-164.
- Hjelmslev, Louis (1954): La stratification du langage. *Word*, vol.10, no.2,3. 163-188. (Der findes en del trykfejl i artiklen; rettelser foretaget af Hjelmslev selv findes i det ene af mine særtryk; det stilles gerne til rådighed for interesserede)
- Hjelmslev, Louis (1956): "Om numerus og genus". *Festskrift til Christen Møller*. København: Borgens forlag. 167-190.
- Holmberg, Henrik in collaboration with the editors (1991): "The sociophonetics of some vowel variables in Copenhagen speech". Gregersen & Pedersen (eds.): *The Copenhagen Study in Urban Sociolinguistics*, Part 1. Institut for Dansk Dialektforsknings publikationer, Serie A, nr. 30. København: C.A.Reitzels Forlag. 107-239.
- Jakobson, Roman (1941): *Kindersprache, Aphasie und allgemeine Laugesetze*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Jakobson, Roman (1990): "Efforts towards a Means-Ends Model of Language in Inter-war Continental Linguistics". Waugh & Monville-Burston (eds.): *Roman Jakobson On Language*. Harvard University Press. Kapitel 2: 56-60.
- Jakobson, Roman (1949): "The Sound Laws of Child Language and Their Place in General Phonology". Genoptrykt: Waugh & Monville-Burston (eds.) (1990): *Roman Jakobson On Language*. Harvard University Press. Kapitel 18: 294-304.

- Koerner, E.F.K. (1983): "The 'Chomskyan Revolution' and its Historiography". *Language and Communication* 3. 147-169.
- Labov, William (1972): "The Social Setting of Linguistic Change". *Sociolinguistic Patterns*. University of Pennsylvania Press. Britisk udgave 1985: London: Basil Blackwell. Chapter 9. 260-325.
- Larsen, Amund B. & Stoltz, Gerhard (1911-1912): *Bergens bymål*. Kristiania: Bymålslaget.
- Larsen, Amund B. & Berntsen, M (1925): *Stavanger bymål*. Oslo: i kommission hos Aschehoug.
- Milroy, Lesley & Gordon, Matthew (2003): *Sociolinguistics. Method and Interpretation*. London: Blackwell.
- Moore, John & Polinsky, Maria (2003): "Explanations in Linguistics". Moore & Polinsky (eds.): *The Nature of Explanation in Linguistic Theory*. CSLI Publications Stanford. 1-30.
- Murray, Stephen O. (1993): *Theory Groups and the Study of Language in North America: A social history*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins (Studies in the History of the Language Sciences 69).
- Paul, Hermann (5. opl. 1920): *Prinzipien der Sprachgeschichte*. Tübingen: Niemeyer. Genoptrykt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1960.
- Pedersen, Inge Lise (1996): "Dialektforskningen i Danmark med særligt henblik på forholdet til strukturalisme og sociolingvistik." Carol Henriksen et al. (eds.): *Studies in the development of linguistics in Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden*. Oslo: Novus. 237-71.
- Rehling, Erik (1934): "Om brug af passiv på dansk". *Studier tilegnede Verner Dahlerup*. Udg. danske Folkemaal og Sprog og Kultur. Aarhus og København: Universitetsforlaget i Aarhus og C.A.Reitzels Forlag. 80-88.
- Ruwet, Nicolas (1967): *Introduction à la grammaire générative*. Paris: Plon. (Recherches en sciences humaines 22)
- Scheuer, Jann (2005): *Indgange til samtaler. Samtaleanalyse som konversationsanalyse, dialogisme og kritisk diskursanalyse*. København: Danmarks Pædagogiske Universitets forlag.
- Spang-Hanssen, Ebbe (2001): "Humanismen og sprogenes forskelligartethed". Jarvad m.fl. (red.): *E som Erik, H som 70, Sproglige åbninger. Festskrift til Erik Hansen*. København: Hans Reitzels forlag. 11-22.
- Tomasello, Michael (2003): *Constructing a Language. A Usage-Based Theory of Language Acquisition*. Harvard University Press.